

Předvýzkum pro téma Proměna dětství očima tří generací žen

Téma výzkumu:

Jak se mění dětství a jeho prožívání ve třech generacích žen.

Metoda:

Předvýzkum probíhal metodou case history se zástupkyněmi žen, které se narodily ve 20. a 30. letech (této generaci přezdívám babičky), 40. letech (matky), a začátku 70. let (dcery). Celkově jsem provedla devět rozhovorů, vyzpovídala jsem 4 babičky, 3 matky a 2 dcery. Vzhledem k velikosti vzorku podotýkám, že se jedná pouze o předvýzkum, tedy o jakési uvedení do zkoumané problematiky, kdy jsem si pouze stanovila za cíl vymezit okruh sociologicky zajímavých témat, které se během rozhovorů vynořila.

Hlavní kategorie výzkumu:

Z rozhovorů vykryštovala dvě základní témata: pojem *prostor* a to prostor pro život, tedy domov a prostor pro hru. (Dalším místem, který by byl hodný pozornosti sociologa je vnímání vzdělávacích institucí a to jak školky, tak školy. Školka je vnímaná jako přípravná instituce pro školní režim, škola a různé úrovně formálnosti v rámci této instituce nejen ve vztahu město x vesnice, ale i v generacích.)

Dalším tématem je kategorie *času* a to času tráveného doma, organizovaného rodiči. V tomto případě jsem se zaměřila na domácí práce a jejich rozvržení v jednotlivých rodinách. Dál jsem oddělila čas trávený společně s rodinou, popřípadě období prázdnin a volnočasové aktivity dětí (tzv. koníčky). Co se týče koníčků, tak na toto slovo reagovaly matky velmi zdrženlivě a dlouho se nemohly dostat k tomu, co by vlastně do takovéto kategorie mohlo spadat, ačkoli měly záliby, které by se do této oblasti daly zařadit.

Poslední uvedenou kategorií je oblast intimity a důvěry, sdílené s rodiči. Tato oblast je natolik shodná pro všechny tři skupiny žen, že ji řadím na závěr jako společnou kapitolu bez ohledu na oddělení generací.

Obecně jsem vyzozorovala u mladších tendenci nebát se kritického pohledu na rodiče, nebrat je jako poslední a nejvyšší autoritu, u babiček se setkáváme téměř s apoteózou dětství a rodičů (možná je to tím časově odlišným odstupem od dětství a tím, že rodiče jsou po smrti; u dcer jsou ještě některé křivdy neuzavřené, kdežto pro babičky už je to jen sladká hudby vzpomínek, které si v hlavě nejspíš stokrát převyprávěly, často zidealizovaně), což se odráží také ve způsobu vyprávění. U babiček je to příběh, plný zábavných, popřípadě méně veselých (o průběhu války) epizod. Pro matky je zas typické, že občas velice těžko hledají odpovědi na otázky. Respektive navržená témata považují za otázky, na které ony odpovídají. Nevytváří příběhy na základě vzpomínek, které se vážou k vymezeným tematickým okruhům a pokud ano, jejich odpovědi postrádají košatost. Mají tendenci hodnotu svých odpovědí banalizovat. O rodičích mluví vesměs pozitivně. Dcery nezapomenou rozebrat křivdy, které jejich dětství ovlivnily a jejichž původci bývají rodiče, takže se ve výsledném dojmu málem ztratí fakt, že prožily velmi šťastné dětství ve fungující rodině, kde byly zahrnovány láskou. Základním poznatkem je fakt, že tendence nalezené v jednotlivých generačních výpovědích jsou prakticky tendencemi, které se pojí s proměnami společnosti tradiční ve společnost moderní. Tato práce by se tedy mohla jmenovat „*Projevy modernity v dětství tří generací žen*“.

- **Babičky – dětství ve 20.-40.letech** (Anežka, Izabela, Gabriela, Gizela)

Prostor

Prostor doma (soukromý)

z rozhovorů vyplynulo, že u babiček bylo minimum soukromí a vlastního, individuálního prostoru v rámci bydliště, časem s rostoucí individualizací jedince roste i nárok na vlastní prostor. U babiček se nesetkáváme s rozčleňováním prostorů a vymezováním jeho funkcí na základě nám známých univerzálních pojmů, zakotvených v jazyce (2+1, 3+kk, ložnice, obývací pokoj, dětský pokoj) a tím jeho předdefinováním. Neexistuje slovo dětský pokoj jako místo her, tzv.dětský pokoj se prostorově rovná tzv.ložnici, kterou dítě často do vysokého věku sdílí s rodiči. Dřív nebyl přístup k prostoru tak funkcionalistický jak nyní.

Rodiny, pokud měly nějaký pokoj navíc, tak jej obvykle využívaly pro podnájemníky. Děti to nevnímaly jako omezení, netrpěly nedostatkem soukromí; vnitřní prostor domu byl místem sdíleným, společným. To, co považovaly za svůj prostor, oblast, kde se mohly bez omezení pohybovat byly parky, pole a ulice.

Gizela

V kolika jsi měla vlastní pokojíček?

Možná mě bylo tak 13,12.

A do té doby jsi bydlela s rodiči?

No a to jsem spala právě tam s rodičema no a nebo potom, když jsem byla větší, tak jsem spala tam tam byl takovej, říkalo se tomu otoman, taková pohovka v tom pokojíčku takovým obytným.

Gabriela

Vy jste měli v X rodinný domek? Mělas svůj pokojíček nebo jsi bydlela s bratrem...nebo s rodiči?

S rodičama. Byly tam dva pokoje. to vůbec bylo nějaký tak zvláště. postavený... byl tam pokojíček, ale ten měl samostatný vchod a byl vůbec nenavazoval na ten byt, a pak byl pokoj, malej, tam se šlo z chodby, potom velké pokoj a kuchyň, takže to byly dva pokoje a kuchyň. A ten jeden pokoj, ten byl úplně samostatnej, tak bydlela nějaká slečna, to si pamatuju, slečna Fanyňka.

(...)

Jsme toho obývali málo, že? Pokoj a kuchyň.

Čtyři členové rodiny, to jste spali všichni tam vedle?

Otec spal tady, na otomaně ...později až, ze začátku jsme jako malí tam spávali všichni.

A nechybělo ti soukromí? Nebo ti to nějak nepřišlo?

Ne ne, taky to nebylo nikdy..že by měli děcka nějak, no možná v nějakých jo, ale v takových těch i takzvaně lepších...

Prostor mimo dům (veřejný)

Prostor mimo dům představuje místo her. Z rozhovorů nevyplývá žádná omezení ze strany rodičů, která by se týkala vymezení pro to, kde by se měly jejich ratolesti pohybovat, a kde by se pohybovat neměly. Rodiče, resp.obvykle matky, které byly v domácnosti, často neměly kontrolu nad pohybem svých ratolestí. Známe „kam jdeš, kdy přijdeš“ nejde dohromady s výpověďmi o samostatném chození do školy a ze školy, někdy dokonce do školky a ze školky. James, Jenks a Prout v knize Theorizing Childhood citují na straně 47 Connolyho a Ennewa (1996): město vytváří pro dítě veliký zážitek, neboť jim nabízí „potiklad vstřebávání školních osnov tím, že jim nabízí arény pro nicnedělání“.

Kde sis tady hrávala?

Gizela: No na ulici! No na ulici, před barákem a .. nás tam bylo dětí! A v polích, tam jak je sídliště tam byly pole, samý pole (...) ale ne pole, takový nudličky by se řeklo. Ne tak jako zcelený.

Gabriela

Jak sis hrála jako malá?

(...) Nebo jsme lítali po ulici, a s klukama! a do parku! No park, no to bylo jako trochu rozšířený ...no takový náměstíčko, prostě taková větší plocha...(..)no ale bylo to ohrazeny, mělo to vysoké plot a vprostřed byla asi nějaká socha nebo něco, tak samozřejmě, když kluci tam, tak já s něma samozřejmě..oni to přehoupli, a než já jsem to přelezla, tlustá jsem byla,

tak.. a policajt přišel a kluci ffšš a už byli pryč a já jsem tam zůstala, tak on mě chytl (...).. většinou jsem lítala s klukama po ulici, žádný hračky, hráli jsme na války, kamení jsem jim nosila...

Máš nějaký nepříjemnej zážitek ze školy?

Gizela: Vůbec ne. Mě se tam líbilo a potom, já jsem měla kamaráda v naší ulici, souseda. Tak já jsem vždycky zaklepala, jestli už Milošek bude tak Milošek už byl nachystanej, a už jsme kráčeli s Miloškem do školky, takže

To jste šli sami?

No

Fakt, sami do školky?!

Dyť ta školka byla, tam jak je teď! (...) Tak to jsme šli, to nebyl problém (smích)

Aji zpátky jste přišli sami?

No, no, tak paní učitelka nás vypravila a šli jsme.

Čas

Čas távený mimo dům:

Pro babičky je místem aktivního trávení volného času zmiňovaný prostor ulice a přilehlého okolí. Místem organizovaného pohybu byl pro tuto generaci Sokol. Dělat tzv. závodně nějaký spor nebylo rozhodně tak rozšířené jako u dcer. Sokol byl místem, kde se utužovala nejen kondička, ale i morálka. Jak píše Lipovetsky (1999. 126 - 127) : „až do poloviny našeho století bude poukaz na ctnosti klíčovou součástí sportovních zpodobnění: sport je třeba chválit a povzbuzovat proto, že rozvíjí nejvyšší mravní kvality. (...) V moderní heroické době se sport představoval jako mravní pedagogika a výuka k ctnosti.“

Anežka: Přišli do školy dva Gestapáci a odvezli mě a jednoho kluka a „podepiště, že pan ředitel mluvil proti Němcům“ a my jsme byli tak z toho Sokola a z domu vychovaní, že i kdyby - vyhrožovali že nás zastřelí - a my jsme byli z toho Sokola tak vychovaní, že i kdybys to měla zaplatit životem, tak žádnou lež nepodepíšeš...

Gizela: Do sokola jsem chodila hodně, to jsem chodila úplně od malinka, myslím od předškolního věku, pořád; dokud byl, tak jsem chodila.

Gabriela: Do Sokola nás maminka ihned zatáhla oba dva, do Sokola, takže od té první obecné jsem chodívala sem do Sokola a bratr taky.

Izabela: Já jsem měla literaturu, pak jsem chodila ráda na vejlety, do divadla jsem strašně moc chodila, na koncerty, takže dřív tady tímhle směrem, v žádném případě žádný tělocvik..

Žádný Sokol?

Žád...do Sokola jsme chodili, jo jo. Jako děcka jsme chodili do Sokola nadšeně (...) no tak tam to cvičení, to nebylo tak náročné

Volný čas trávený s rodinou představují u všech výlety, takže čas trávený mimo dům, popřípadě mimo město, v přírodě. Výzkum probíhal na osobách, které měly vzhledem k politické situaci v podstatě stejnou geografickou plochu k využití, jen se lišil způsob cestování. Trávení prázdnin a dovolených se v základě neproměnilo. Pro babičky a matky je synonymem prázdnin čas u „vody“. Nejedná se o časový úsek, který by se svým rozvrhem nějak výrazně lišil od zbytku roku. Kromě toho, že nechodí do školy, se jejich denní program velmi nezmění, opět si hrají na ulici.

Když měl tatínek volno třeba v neděli, co jste dělali, jezdili jste na výlety?

Gizela: Hrozně, naši byli hrozní turisté a měli takovou společnost ze Sokola, hlavně to byli členové Sokola a oni měli takovou společnost. O půl druhé, o půl druhé u Kapličky bejval sraz a to se chodilo na výlety ale to se chodilo odpoledne a to bys..to jsem se já divila, jaký dlouhý výlety dělali naši na odpoledne. Dlouhý, velký a krásný. (...) takže já na to mám na to ohromný vzpomínky a hrozně teda bych řekla že su rodičům teda za to vděčná, že jsem měla takovýdle dětství, že mě jako naučili mět rád tu přírodu.

(...)

A co o prázdninách?

Na ulici, na ulici s děckama

Nejezdívalo se někam?

Málo, málo, to tak jezdili děcka, co měli třeba babičku někde, to jezdili k babičce na nějakej tejden, ale většinou to bylo všechno venku. No a potom bylo dobro, že mí rodiče chodili k vodě, se mnou, když měl tatínek dovolenou, nebo když byly letní pěkný dny, tak se chodilo k vodě.

Izabela: Na vejlet kdyžtak tatínek nás vzal a jeli jsme do X a ze X jsme šli, to seš vlastně hned na L. a seš v údolí, takže to jsme jako takovej vejlet měli, ale že by se jako někam jezdilo, tak to jako moc ne...na jaký..no nebo na dovolený, nebo tak, to vůbec ne. Jako děcko jsem třeba jela k tetičce do Brna na tři, na čtyři dny, tak to byla veliká událost

Čas trávený doma (domácí práce):

Dětství 20.- 40.let je dětstvím s matkou v domácnosti. Žena, jakmile se vdala, tak automaticky ztratila právo na zaměstnání. Výjimku tvořily ženy z nejchudších vrstev, které pracovaly ve fabrikách a ženy na venkově, které např.vypomáhaly u sedláka. V těchto případech jsou děti skutečnou pracovní silou v rámci domácnosti. Jinak děvčata neměla pevně stanovené penzum povinností, které musí vykonat, jsou spíš pomocnicemi. (Z genderového hlediska je pomoc v domácnosti výlučně záležitostí holčiček.)

Zajímavou kapitolou je vaření, které si první dvě generace žen – matek jakoby uzurpovaly a nepředávaly je. Babičky i matky se obvykle naučily vařit až v manželství ve vlastní domácnosti.

A co domácí práce, vedla tě nějak maminka?

Gizela: Ne (*smích*). Domácí práce spočívaly v tom „skoč pro to“ „dones to“ ten domek byl velké víš a po schodech pořád se lítalo, „dones to“ „zanes to“ „zameť to“ „skoč na roh do obchodu“ nebo tak, takže spíš takový poskakování, ale aby mě třeba naučila vařit, to si teda nevzpomínám. (...) já jsem říkala „mami, já neumím vařit, vůbec...já bych chtěla umět vařit“ jsem říkala „ale naučí se každá hloupá ženská“.

Jak jste měli rozdělené domácí práce?

Gabriela: Já jsem musela, já jsem byla děvče, on šel k vodě už dopoledne, najedl se a šel zas odpoledne, ale já jsem musela pomáhat, já jsem musela být u vaření, nebo pomáhat prostě a jít až odpoledne.

A necítilas to jako nespravedlnost?

Ne,ne... ani ne....(*smích*)

(...)

Takžeš uměla vařit?

No tak to jsem neuměla, moc mně maminka k tomu (...) takže jenom takovy pomocny práce, ale ono stačí, když se díváš

Anežka: já se to stydím říct, ale je to tak, že já jsem byla na to kopyto (*na domácí práce*), já jsem buďto chodila do školy nebo tak něco a oni to tak nějak respektovali. (...) to všechno dělala mama.

Takže ses všechno naučila až ve vlastní domácnosti?

Protože dědeček vždycky nakoupil nějakou příručku: tu kuchařku, tu hospodaření a vařili jsme podle toho a když se nám to nepovedlo, tak jsme to spláchli.

- **Matky - dětství v letech 40. – 50.** (Apolena, Marcela, Ivana)

V této kategorii mě provázela smůla, z počátku jsem neměla štěstí na komunikační partnerky a jeden velmi vydařený rozhovor se nepodařilo nahrát. Obecné poznatky jsou obsaženy v poznámkách k ostatním dvěma generacím.

- **Dcery – dětství v letech 70. a 80.** (Taťána, Zora)

Výpovědi dcer se od výpovědí babiček a ostatně i matek liší tím, co Bauman nazývá trvalým atributem životního stylu – tedy nespojitost, nekonekventnost jednání, fragmentarizace a epizodičnost různých sfér lidských činností. (Bauman 1993, str. 25)

Prostor

prostor soukromý

Popis prostoru se váže k jeho jednotlivým funkcím. Zora dům nepopisuje jako něco jedinečného, jako to bylo u babiček, které se ponořily do vzpomínek a jakobychom během jejich popisu procházeli společně s nimi z jedné místnosti do druhé. Tady je naopak použita

obecná forma, jejímž prostřednictvím lze univerzálně popsat prostor dětství. Zajímavé je, že ačkoli v otázce nezazněl předpoklad nedostatku soukromí, komunikační partnerka jej tam vytušila mezi řádky a v odpovědi je pak jasně vyřčeno, že potřeba soukromí je splněná. Legitimizuje svůj prostor a jeho dostatečnost velikost pomocí přesných údajů o rozloze pokoje a jeho optickém rozdělení nábytkem. Babičky jsem takovou přímo položenou otázkou překvapovala.

Zora:

Rodinný domeček. (*smích*) rodinný domeček o čtyřech bytech, 3+1 a naši z toho měli z počátku jednu místnost a potom nakonec až tři (...) nicméně kuchyň a koupelna byla společná s babičkami a to až do doby, než se naši odstěhovali do volného bytu dolů a to bylo někdy, když já jsem začala chodit do školy, takže někdy v první a druhé třídě.

Takže mělas svůj pokojíček?

Ne, měli jsme vždycky s bráchou společně, ale ten pokoj má 24m², takže tam nebyl žádný stres prostorový.

prostor veřejný

Nad trávením času byla daleko větší kontrola a velmi přísně se dbalo na dodržování časů určených pro návrat do bezpečné zóny domova. Jakoby tato potřeba kontroly nad dětmi vyplývala podvědomně z faktu, že i nad životy rodičů panuje větší kontrola, např. ze strany institucí, takže je na snadě, že chtějí mít přehled o pohybu svých dětí. Panoptikální vlastnost současné společnosti rozvíjí Michel Foucault v myšlence Jeremyho Benthama. Všechny instituce jsou zároveň továrnami na řád. „A jejich produktem měla být znovuobnovená pravidelnost a určitost světa, eliminace náhody a návrat rytmičnosti a spolehlivosti do jednání chráněnců. Aby bylo možné takový řád vytvořit, je potřeba pouze „silných strážů, pevných zdí, samoty, pracovní povinnosti a školení.““ (Bauman 1993, s.66)

Na rozdíl od času babiček je prostor pro hry dětí vymezen, jsou to dětská hřiště (na jejichž existenci jsou uplatňována stále přísnější hygienická kritéria; hřiště, na kterých vyrostla a „přežila“ generace dcer jsou dnes bourána, protože neodpovídají současným hygienickým normám). U obou respondentek zazněl shodně termín „sídliště“ jako zastřešující název pro místo určené dětem. Ani jedna z nich ale toto místo nevyužívala, jejich vzpomínky se nevážou na partu dětí, s nimiž si hrály. Z jejich výpovědí však nepřímou vyplývá, jaké bylo tedy to „normální“ dětství, kterého se ony dvě neúčastnily. Díky časové vytíženosti a izolovanosti od tohoto normálního dětství se většinu času pohybovaly mezi cizími, a to, že hodně času trávil mimo dům je brzy naučilo vytvářet si vlastní názor. Možná i proto pro ně rodiče nebyli nedotknutelnou autoritou, o jejíž rozhodnutích se nepochybuje.

Zora: tím, že vlastně k tomu domu patřila zahrada, kterou vzali nuceným výkupem a postavili tam sídliště a to byla další věc, buržoazní dítě, máme barák se zahradou a já jsem si tam nesměla chodit hrát, ti rodiče těch dětí mě vyhazovali, takže já jsem se nepotřebovala družít ve škole a v podstatě nemám žádnou kamarádku ze základní školy, neměla jsem potřebu se vázat, takle na lidi, zvykla jsem si být sama.

Byli bratři taky tak aktivní, co se týče sportu a tak časově vytížení?

Tatána: (...) Oni vždycky něco začli a skončili, začli a skončili, a to bylo takový jako, (...) nebylo to systematicky, nebyl to jeden sport, ve kterém by nějakým způsobem rostli. (...) Byli daleko víc, žili daleko víc tím normálním dětským životem, to znamená sídliště, kamarádi, a tak. Todle já jsem, já si do dneška pamatuju strašně moc málo kamarádů, i z toho okolí, kde jsme bydleli a strašně málo zážitků (...) takže oni když začnou vyprávět, na co všechno si pamatujou z toho sídliště, tak já nestíhám. (...)

Čas

Čas trávený mimo dům:

u dcer je průběh dětství daleko organizovanější a to nejen díky směřování rodičů, ale jakýmsi přirozeným vlivem společnosti; dítě je od samého počátku vychováváno jako velmi flexibilní bytost (Gellnerovou terminologií modulární člověk), který se přizpůsobí každé situaci. Roste nejen procento času, které dítě věnuje zálibám, tzv. volnočasovým aktivitám, ale také roste i intenzita, s jakou své zájmy prožívá. Jejich život se velmi brzy naplní něčím, co přesahuje veškeré jiné zájmy, povinnosti, vztahy; je to středobod, který dává jasný smysl jejich životu a kterému jsou ochotni se plně podřídit. „Spatřuje se v něm cesta k individuálnímu zhodnocení a společenskému začlenění.“ (Lipovetsky, 1992. 126) Důraz je kladený na systematické propracování k samotné dokonalosti. Lipovetsky dále píše (127): „masový sport je dnes v zásadě činností ovládanou vyhledáváním slasti, energetického dynamismu a zakoušení vlastního já: po disciplinárním a moralistním sportu nastoupil sport volného času, zdraví a osobní výzvy. (...) Sport se již nelegitimizuje ctností, nýbrž tělesnou emoci, slastí, udržením fyzické a psychické formy.“

Tatána: (...) pak jsem se dostala k tancování, který jsem nechtěla obětovat, tak jsem začala dojíždět, abych mohla chodit odpoledne trénovat, takže jsem vstala ve tři čtvrtě na pět, na šestou na autobus, vrátila jsem se v šest do Brna, skočila jsem domů, tam jsem hodila tašky, vzala jsem jiný, pokud se to dalo stíhat, pokud ne, tak jsem valila rovnou na trénink, to jsem skončila v deset, než jsem se dostala domů bylo půl jedenácté, tři čtvrtě na jedenáct, v jedenáct jsem byla v posteli a znovu, to je tempo, který do dneška nechápu, ale to nadšení a ta euforie ta byla tak strašně veliká, že mně to asi nevadilo .. vůbec si nepamatuju, že bych se cítila nějak unavená nebo vyčerpaná, to vůbec ne. (...) soboty neděle jsme měli stejně dvoufázový trénink, takže já jsem jela na devátou na trénink a vrátila jsem se ve čtyři odpoledne.

Kolikrát týdně ses tomu věnovala? (pozn.koním)

Zora: Každý den, každý den čtyři hodiny, já jsem tam strávila mládí v podstatě, jako kolečka a vidle (*smích*)

Tak to už asi nezbyl čas na nějaké jiné zájmy

Ještě jsem chodila tancovat a ještě jsem chodila do výtvarky

Stejně jako babičky chodily dcery s rodiči na výlety a tyto chvíle považují za krásně a plodně strávené a velice rády na ně vzpomínají. Bauman používá termínu „turista“ pro ty, co opouští dům, aby vyhledávali dojmy (Bauman 1993, s. 52). Turista je pro něj ztělesněním svobodné vůle a vlastního výběru, reprezentantem neomezených možností. O neomezených možnostech ale nelze v předrevolučním období v souvislosti s přesně vymezeným prostorem pro turistiku hovořit, přesto je ale víkendové putování něčím moderním. Tyto výlety mimo každodennost se odehrávají jakoby na okraji „opravdového života“ a jsou nahodilostí uprostřed danosti pracovního týdne. Okamžikem, kdy si vychutnávám svobodu, protože místo, kam se vydám, je výsledkem mé vlastní volby (nebo alespoň rodinného konsensu). Letní prázdniny dcer jsou něčím, co je nutné trávit aktivně a nově. Pokud tomu tak není, tak je dovysvětleno, že tím dotyčná netrpěla, jako by prázdniny doma měly být považované za něco stigmatizujícího. Opět je tedy možné díky potřebě legitimizace vlastního způsobu trávení prázdnin odtušit, co bylo (a je) normou. Tedy čas, trávený mimo dům, organizován v rámci různých aktivit, na jejichž „zorganizování“ se podílí prakticky celá rodina dlouho před příchodem léta.

Co jste dělali s vašima ve volném čase?

Zora: No když jsem byli menší (...) druhá babička byla v X s dědou, takže se na dovolenou jezdilo tam a tak se chodilo na výlety (...) tak jsme hodně jezdili, že jsme měli takové okruhy, že jsme někam dojeli vlakem, někam jsme jinam přešli a odtamtam jsme se vraceli..tak to byly takové vlastivědné-poznávací výlety, procházky.

(...)

Co o prázdninách?

Musela jsem k babičce do X na nějakou dobu povinnou, čím jsem byla starší, tím ta doba byla kratší, no a zbytek jsem celou dobu probendila doba, to já jsem se u těch koní nenudila, no a měla jsem další dvě babičky (...) a pak byly práce v létě na zahradě; třešně, jabka (...)jsme se trošku museli přičinit. A jinak jako neměla jsem pocit, že bych strádala, nebo, že bych mělo prázdnou moc, já jsem hodně četla taky, takže jsem to nahradila si tímto, pro mě nebyl problém číst pro mě to byla rovnocenná zábava a do kina jsem chodila taky.

Tat'ána: Když už náhodou (...)volnej čas byl, tak já jsem měla to strašně veliký štěstí, že naši se nám nesmírně věnovali, my jsme jezdili staršně moc na výlety, po zámcích jo, prostě fakt tenhle ten čas, na procházky, tohleto bylo bájo, že to vnímám, že si říkám, že to bych tohleto chtěla dát jednou svým dětem. (...) pro mě byl volnej čas třeba pionýrský tábory, soustředění,

jo to bylo mraky zážitků (...) ale říkám ty dovolený my jsme hodně dělali to, že jsme jezdili po republice a poznávali jsme místa (...) tak jo tohleto jsem měla asi hodně vyplněny.

Čas trávený doma:

V této oblasti je zřetelný posun k důraznějšímu organizování času dětí v rámci domácnosti. Zároveň je jim dána větší zodpovědnost, protože mají svůj díl práce, za nějž odpovídají. Nejsou jen pomocnou silou, v tom jsou rovnocenným partnerem rodiče, obvykle matky; s výjimkou toho, že nemají právo veta nad načasováním a způsobem provedení práce. Úklid často zabere čas, který patřil společným procházkám a zapsal se do vzpomínek jako něco, čeho by se v budoucnu chtěly vyvarovat (podobně jako „matky“).

Jak jste to doma měli rozdělený stran domácích prací?

Tat'ána: Naprosto šíleně, naprosto šíleně. musím říct, že dlouho jsem to vnímala jako velikou křivdu, skutečně jako velkou křivdu, strašně jsem se kvůli tomu vztekala, strašně jsem zbrotila, pravda je, že dneska už jsem v pohodě, že už jsem to zpracovala, že jsme si to s mámou vyříkaly, protože samozřejmě organizátorem těchto galejí byla maminka. Bylo to tak, že já jsem holka a takže já jsem měla všechno na starost, což si myslím, že by mě ani zas až tak netočilo, že to nebyla věc, která mě až tak vadila. Nejvíc mě vadilo, že tam byly určité momenty, který mě připadaly strašně nespravedlivy, (...) jo a kluci jediný co měli na starost bylo vynášení koše (...) a sem tam museli na nákup, jinak všechno ostatní jsem vlastně od útlého dětství, to znamená od deseti let, jsem byla aktivně zapojovaná, od umývání, utírání nádobí, postupně v těch dvanácti vysávání, utírání prachu, vytírání podlahy, vod těch - já nevím - dvanácti určitě žehlení, vaření krupičných kaší, to jsem zvládala, celou dobu na hotelovce samozřejmě to pokračovala, takže já jsem se o víkendů vrátila z intru, kde jsem měla relativně klid a věděla jsem, že mě čeká X Y domácích prací. (...)

Co domácí práce?

Zora: Museli jsme umývat nádobí, to jsme se s bratrem mohli dohodnout, kdo bude umývat, kdo utírat (...) a jinak jsme mívali seznam, maminka vždycky psala seznam, ale jinak nakupování, my jsme měli vždycky seznam, co je potřeba udělat na zahradě, nějaké ty drobnosti jako odplenit, shrabování, sbírání něčeho, vynášení košů určitě a pak jsme měli vždycky peníze nachystané na nějaké ty základní věci jako pečivo, mlíka, máslo, co prostě nebylo potřeba na to stát frontu. (...)

Byly nějaké věci, kterých ses chtěla ve vlastní domácnosti vyvarovat?

To sobotní uklízení (...) nesnáším tyhleto řízené uklízení akce (...) to byla výrazně omezující akce, to jsem zrušila (...) právě mně vadilo, že to zasahuje do víkendů, my jsme třeba chodovali na výlety, ale pak se to zvrhlo v to, že se prostě celé dopoledne uklízelo v tu sobotu a to mi přišlo příliš zvrhlé.

Důvěra (společná kapitola)

velmi zajímavou kapitolou je oblast důvěry, resp. důvěrnosti v rámci rodiny, v této oblasti existuje napříč generacemi naprostá shoda, že v rodinách panovalo tabu sexu. V případě, že proběhla nějaká debata na toto téma (a pokud ano, tak to byla výhradně záležitost matky), tak

se týkala buď staršení z nechtěného otěhotnění, v lepším případě poskytnutí literatury typu dobového bestselleru *Děvčátka na slovíčko*, popřípadě panovalo naprosté mlčení. V některých případech dokonce tak hluboké, že pominulo tak zásadní moment v životě dcer, jakou je první menstruace.

mohla jste se svěřit mamince?

Izabela: ty, Háni, to tak nebylo! Já nevím, jak to ty s maminkou třeba máš, jak moc jste si třeba...to vůbec tak nebylo...nebo aby mě maminka třeba poučovala, třeba pokud jde vo menzes nebo tak, to bylo všechno takový ještě tenkrát...

Zakázaný? Tabu téma?

jo takový dost tabuizovaný

tak od koho jste se to dozvěděla?

No tak prosím tě s děčkama si povykládáš, s holkama

A od koho se to dozvěděly holky, když rodiče nic neřekli?

No tak maminka mně potom řekla samozřejmě, ale žádný takový do široka debaty (...) ty to byl jinej svět, to všechno nebylo tak jak dneska, tak otevřeny

Jestli vám rodiče nějak radili v intimních vztazích, jestli vás nějak poučovali?

Ivana: Né, né to jako oni přímo spíš, matka vždycky „dávej si pozor, dávej si pozor, ať nejses v jinym stavu“ a takhle, spíš mě tak jako trochu strašila ale zase, otec teda jako vůbec ne, ale to zase musím říct, že mě aspoň vybavovala nějakou literaturou, která v té době byla. Takže ona mě v podstatě tak trochu strašila....

Byli schopní nějakých sexuálních poučení?

Taťána: Vůbec, absolutně, naprosto, absolutní tabu. To byla věc, kterou jsem těžkou nesla, v tom smyslu, že jsem to měla za zlý mámě.(...) vůbec žádná výchova nebyla, vůbec (...) Jediný vysvětlení, který jsem dostala od svý mamky (k menstruaci) bylo „tam máš vat, vem si ju“ a to bylo všechno.

Závěr

Proměny dětství splývají s obecnými tendencemi ve společnosti, s proměnami, které se odehrály v průběhu 20.století, tedy s důsledky modernity. Sledujeme individualizaci, osamostatňování jedince v rámci prostoru a také osamostatňování, místy až „osamocování“ v rámci skupiny. Prostor podléhá daleko větší organizaci z hlediska jeho funkcí a to jak doma, tak mimo dům. Pokoje mají svá jména, která vystihují to, k čemu jsou určeny a tím regulují jejich uživatele. Stejně tak jsou tomu venkovní prostory, které už nejsou jedním velkým pomyslným hřištěm, prostorem pro volný a bezpečný pohyb dětí, kteří tu tráví většinu dne. Dětem jsou vymezena - a stále výrazněji a striktněji - místa pro hraní, která pro ně byla vytvořena dospělými. Vyšší organizaci podléhá v neposlední řadě také čas, čímž se jedinec dostává pod neustálý dohled. Stejně tak je čas dětí od útlého věku vymaněn z relativní

zahálky, činnosti, která postrádá nějaký konkrétní cíl a smysluplnou náplň, protože cílem hry je hra sama o sobě. Součástí dětství se tedy záhy stává koloběh kroužků a organizovaných zálib, díky čemuž jedinec podléhá kontrole. Tím také získávají volný čas rodiče, kteří by jinak museli sami vykonávat roli dohlížitele.

V oblasti vztahů důvěry a svěřování se s intimními otázkami panuje veliká jednota napříč generacemi. Tabu sexu panovalo v domácnostech všech respondentek. Rozdíl byl v tom, jak toto tabu komunikační partnerky vnímaly. Generace babiček jej vnímala jako něco, co se vázalo k době, něco daného, co ani jinak být nemohlo. Matky si postesknou, že mlčením často trpěly a dcery se nebojí říct, že nedostatek informací, popřípadě absolutní informační vakuum je něco, co svým matkám (vždy jsou tyto informace očekávány od matek) vyčítají. Celkový přístup k rodičům a hodnocení jejich role v průběhu dětství respondentek se lišilo v podobném duchu, jako přístup k tabu sexu. Babičky vzpomínají na rodiče jako na ty, kteří jsou bez chyb, mají vždy pravdu a jsou to dokonalé bytosti. Matky v sobě pochybnosti o některých křivdách neřeknou naplno, ale mezi řádky lze vyčíst tiché postesknutí a dcery se nebojí kritiky. V nejmladší generaci se v tomto rodiče dostávají alespoň zpětně na stejnou úroveň s dětmi a jejich výchovné metody se tak dostávají pod kritický drobnohled analyzujících dcer.

Bibliografie:

Bauman, Z. 1995. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Slon

Lipovetsky, G. 1999. *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor

James, A. – Jenks, Ch. and Prout, A. (1998) 2002 *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity